

РЭЦЭПЦЫЯ ЦЫКЛА К. ТОМАНА «МЕСЯЦЫ» Ў ПАЭТЫЧНЫМ ЗБОРНІКУ Я. СЭЙФЕРТА «ВЯСНА, БЫВАЙ»

Ю. А. Шлемен

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;

yulenska.shlemen@gmail.com;

наук. кір. – А. У. Вострыкава, канд. філал. навук, дац.

У дакладзе параўноўваюцца паэтычны цыкл К. Томана «Месяцы» і зборнік вершаў Я. Сэйферта «Вясна, бывай». Мэтай даследавання з’яўляецца аналіз уздзеяння спадчыны чэшскага дэкадэнта К. Томана на вершы Я. Сэйферта – адзінага чэшскага Нобелеўскага лаўрэата, творчасць якога вызначыла кірунак усяго далейшага развіцця чэшскай літаратуры. На прыкладзе канкрэтнага верша «Сакавік» аналізуюцца мастацкія сродкі, з дапамогай якіх мы можам прасачыць падабенства абодвух зборнікаў на розных узроўнях. Праводзіцца аналіз поглядаў даследчыкаў, якія вывучалі жыццёвы і творчы шлях Я. Сэйферта. Арыгінальнасць і навізна работы заключаецца ў тым, што аналіз і параўнанне твораў цыкла «Месяцы» і зборніка «Вясна, бывай» яшчэ не з’яўляліся прадметам спецыяльнага навуковага вывучэння. Тэарэтычнае і практычнае значэнне даследавання вызначаецца тым, што яно мае вялікае значэнне для развіцця беларускай багемістыкі, паколькі творчая спадчына абодвух чэшскіх пісьменнікаў практычна не вывучалася і не параўноўвалася ў беларускім літаратуразнаўстве. Вынікі работы могуць быць выкарыстаныя ў адукацыйным працэсе для правядзення лекцый і практычных заняткаў па гісторыі чэшскай літаратуры, гісторыі славянскіх літаратур, у выкладанні агульных курсах сусветнай літаратуры, а таксама ў кампаратыўных даследаваннях.

Ключавыя словы: чэшская літаратура; рэцэпцыя; Карэл Томан; Яраслаў Сэйферт; цыкл «Месяцы»; зборнік «Вясна, бывай».

Свядомыя і несвядомыя «запазычванні» стылёвых асаблівасцей і кампазіцыйнай арганізацыі твора адбываюцца ўвесь час у сусветнай літаратуры. Так, у чэшскай літаратуры мы можам шукаць паралелі паміж творчымі здабыткамі чэшскага дэкадэнта К. Томана і аднаго з самых знакамітых і слынных паэтаў Я. Сэйферта.

Сам Я. Сэйферт – адзін з самых яркіх прадстаўнікоў чэшскай літаратуры XX ст., паколькі ён прайшоў праз многія паэтычныя кірункі і літаратурныя плыні. Яго спадчына дагэтуль актыўна вывучаецца ў літаратуразнаўстве. Аднак для выяўлення значнасці паэтычнай дзейнасці ў кантэксце літаратуры Чэхіі неабходна прасачыць уплыў іншых чэшскіх пісьменнікаў на творчасць Я. Сэйферта. Так, З. Пешат лічыў: «*Моцна тут адбіваецца і ўплыў сучаснай паэзіі, <...> калі казаць пра структуру верша, праяўляецца уплыў К. Томана*» [1, с. 185]. Асабліва яркая структурны і тэматычны ўплыў К. Томана праявіўся ў зборніку нобелеўскага лаўрэата «Вясна, бывай» (Jaró, sbohem, 1937). У дадзеным выпадку мы маем на ўвазе пэўныя паралелі і сыходжанні са

зборнікам К. Томана «Месяцы» (Měsíce, 1918), які змяшчае 12 кароткіх вершаў, прысвечаных асобным месяцам года. Вершы складаюцца з 13 радкоў і падзелены на строфы з ямбічнай рыфмай. «Месяцы» апісваюць закончаны цыкл аднаго года, а таму вершы ствараюць непадзельнае адзінства, нягледзячы на разнастайную тэматыку і жанры.

Вершы Я. Сэйфэрта ў зборніку «Вясна, бывай» апісваюць аўтарскую любоў да роднага краю, што падкрэслівае У. Прокап: «Кніга “Вясна бывай” – зборнік з матывамі меланхоліі, якая пераадольваецца ўспамінамі пра дзяцінства, любоўнае зачараванне ці апяванне прыгажосці чэшскіх краявідаў» [2, с. 189]. Тэматычная разнастайнасць зборніка не перашкаджае аўтару засяродзіцца на прыроднай прыгажосці яго радзімы. Я. Сэйфэрт у частцы, прысвечанай кожнаму месяцу года, апісвае з’явы, што адбываюцца ў рэчаіснасці ў канкрэтны перыяд. Уплыў зборніка «Месяцы» праяўляецца ў тым, што чэшскі паэт таксама страфічна вылучае кожны верш, выкарыстоўваючы пры гэтым ямб у якасці асноўнай рыфмы. Сам пісьменнік на пачатку свайго выдання «Вясна, бывай» адзначае, што кніга прысвечана дэкадэнту К. Томану.

Славацкі літаратурны тэарэтык Д. Дзюрышын адзначаў, што да асноўных форм рэцэпцыі адносіцца алюзія, пераклад і перайманні [3, с. 134]. Стылізаванае перайманне і алюзіі назіраюцца ва ўсіх вершах Я. Сэйфэрта, аднак найбольш яскрава яны праявіліся ў вершы «Сакавік».

Зборнік «Месяцы» прысвечаны сялянскай працы. Дадзеная тэма яскрава прасочваецца і ў вершы «Сакавік» (Vřezn). Пачатак вясны звязаны з адраджэннем і новым жыццём, у вершы прысутнічаюць віталісцкія настроі. Гэта падкрэсліваецца эпіфарай «jde jaro» [4, с. 11] пасля першага і трэцяга сказа, што дазваляе казаць пра наяўнасць сінтаксічнага паралелізму ў абодвух пяцірадкоўях. Паэт спрабуе акцэнтаваць увагу чытачоў на прыходзе вясны з дапамогай лексічнага паўтору і асіндэтона.

Абуджэнне жывёльнага і расліннага свету паказана з дапамогай персаніфікацый, што робіць кожны створаны вобраз непаўторным і дазваляе найлепш адчуць пазітыўны настрой лірычнага героя ад прыходу вясны: «hvízdal kos», «šeptaly pupeny», «bez chvěje se», «hrušně čekají» [4, с. 11]. Прабуджэнне прыроды адбіваецца і на чалавеку, што падкрэслена ў вершы з дапамогай персаніфікаванай метафары і інверсіі: «rozkvétá ti vlas», «napil se tvůj smích» [4, с. 11]. Частотнае ўжыванне інверсійнага парадку слоў, персаніфікацый прыводзіць да рэдкага выкарыстання эпітэтаў (прадстаўлены трыма адзінкамі). Частковае адмаўлення ад гэтага тропа не прыводзіць да зніжэння метафарычнасці, вобразнасці, паколькі стылістычныя фігуры гэта цалкам кампенсуюць.

Узвышаныя пачуцці ад надыходу вясны аўтар адлюстроўвае на фанетычным узроўні. Пры апісанні прыроды выкарыстоўваюцца пераважна глухія зычныя: «*šeptaly pukající pupeny*», «*Bez chvěje se a hrušně čekají*» [4, с. 11]. Эпіфара, якая перадае надыход вясны, складаецца з санорных і звонкіх зычных, што ўтварае пэўную антытэзу паміж самім прыходам вясны і прыродай, якая яе чакае, дапамагае засяродзіцца на пары года: «*Jde jaro, jde jaro*» [4, с. 11].

У апошняй тэрцыне з дапамогай развітага зваротку паэт уздымае рэлігійную тэматыку, чым звязвае прыход вясны з уздзеяннем Бога на прыроду: «*Bože můj, obnoviteli, obroditeli*» [4, с. 11]. Выкарыстанне дзеяслова ў загадным ладзе ў першай асобе адзіночнага ліку дазваляе зразумець, што лірычны герой просіць у Бога падрыхтаваць і чалавека да надыходу новай пары года: «*na srdce v sněhu pamatuj*» [4, с. 11]. Неабходна адзначыць, што менавіта ў гэтай тэрцыне прысутнічае дакладная рыфма, хаця яна і не з'яўляецца багатай і глыбокай. Асабліваць пабудовы рыфмы ў папярэдніх пяцірадкоўях, дзе зарыфмаваны толькі назоўнік «jaro», робіць рыфму ў тэрцыне больш насычанай і яскравай, што акцэнтуюе ўвагу на рэлігійнай тэме і божым пачатку ў змене пор года. Ужыванне тэрцыны на канцы твора дазваляе графічна і інтанацыйна вылучыць апошняю частку ад папярэдніх двух пяцірадкоўяў, што набліжае вылучаныя тры радкі да формы малітвы.

Я. Сэйфэрт пры апісанні надыходу вясны, як і К. Томан, выкарыстоўвае інверсійны парадак слоў, што дазваляе яму засяродзіць увагу на новых прыродных з'явах: «*k sněhu tajícímu*» [5, с. 32]. Ужытыя дзеясловы ў загадным ладзе ў другой асобе множнага ліку паказваюць, што паэт у першую чаргу звяртаецца да людзей, якія мусяць заўважыць і адчуць змены ў навакольным асяроддзі: «*Pozdravte ještě jednou zimu*», «*skloňte se k sněhu tajícímu*» [5, с. 32]. Зварот да метафары пры апісанні вясны дазваляе перадаць аўтарскае захапленне зменамі: «*Kus jara už k nám padlo z výšek*» [5, с. 32]. Асіндэтон пры пералічэнні кветак, што пачынаюць расці ўвесну, перадае разнастайнасць і прыроднае багацце дадзенай пары года: «*podléška, modrý větrníček*» [5, с. 32].

У другім катрэне адчуваецца моцная сувязь паміж вясной і прыходам новага, абуджэннем і маладосцю ў свядомасці самога аўтара. Нездарма ў параўнанні выкарыстаны вобраз дзіцяці, якое з цікавасцю глядзіць на матчын твар. Прабуджэнне ў навакольным асяродку перададзена не толькі на лексічным узроўні пры выкарыстанні слоў, якія маюць семантыку, звязаную са зменамі стану. На фанетычным узроўні пісьменнік аддае перавагу глухім зычным, што стварае ўражанне цішыні і спакою, а таксама запавольвае сам тэмп і гучанне радка: «*Otvírá očka ještě spící*» [5, с. 32]. Апісанне ж прабуджэння ад сну, якое можна

параўнаць са зменамі ў раслінным і жывёльным свеце, што адбываюцца ўвесну, падкрэсліваецца выкарыстаннем звонкіх і санорных зычных: «*jako když dítě na polštáři // v den již se rozednívající*» [5, с. 32].

У апошнім двухрадкоўі аўтар выкарыстоўвае пераважна дзеясловы, што і перадае наяўнасць змен у прыродным асяроддзі і душы чалавека: «*nemůže se vynadívát*», «*musí se smát*», «*počne zpívat*» [5, с. 32]. Варта адзначыць, што Я. Сэйферт, як і К. Томан, не ўжывае вялікую колькасць эпітэтаў. Ён кампенсуе гэта іншымі стылістычнымі фігурамі. Графічны падзел радкоў на чатырохрадкоўі і адно двухрадкоўе яшчэ больш набліжае дадзены верш да твора чэшскага дэсідэнта.

Такім чынам, аналіз зборнікаў «*Месяцы*» і «*Вясна, бывай*» дазволіў нам прасачыць уплыў творчасці К. Томана на паэтычную спадчыну Я. Сэйферта. Вершы слыннага паэта памежжа XIX–XX стст. былі высока ацэнены крытыкай, пра што сведчыць М. Лаштавічка і выказваецца пра чэшскага дэкадэнта наступным чынам: «*Адзін з найлепшых чэшскіх паэтаў к. XIX і п. XX стст. К. Томан напісаў за ўсё жыццё не больш за сотню даволі кароткіх вершаў. Але амаль кожны з іх з'яўляецца жамчужынай чэшскай паэзіі стылю мадэрн*» [6]. Менавіта творчая арыгінальнасць чэшскага дэкадэнта прыцягнула ўвагу Я. Сэйферта. Паэт у зборніку «*Вясна, бывай*» выбірае ў асноўным такія ж стылістычныя фігуры і мастацкія тропы, што былі выкарыстаныя ў цыклах «*Месяцы*». Графічнае вылучэнне радкоў таксама сведчыць пра алузіі і стылістычнае перайманне. Разам з тым К. Томан асацыюе змену пор года з сялянскай працай і боскім пачаткам, але Я. Сэйферт акцэнтуюе ўвагу на зменах у самой прыродзе і чалавечым настроі. Дададзены адрозненні па-мастацку вылучаюць зборнік «*Вясна, бывай*», аднак тэматычнае і стылістычнае падабенства твораў дазваляюць казаць пра ўздзеянне К. Томана на паэзію Я. Сэйферта.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Peřat Z.* Jaroslav Seifert. Praha : Českosl. spisovatel, 1991.
2. *Prokop V.* Přehled české literatury 20. století. Sokolov : O. K.-Soft, 2011.
3. *Дюришин Д.* Теория сравнительного изучения литературы. Москва : Прогресс, 1979.
4. *Toman K.* Měsíce. Praha : Fr. Borový, 1918.
5. *Seifert J.* Jablko z klína – Ruce Venušiny – Jaro, sbohem. Praha : Československý spisovatel, 1990.
6. Бродяга-аристократ Карел Томан. URL: <https://ruski.radio.cz/brodyaga-aristokrat-karel-toman-8071569> (дата звароту: 17.03.2022).